

Andrei Șarîi

DUNĂREA
Fluviul imperiilor

Traducere de Maria Sîrghe

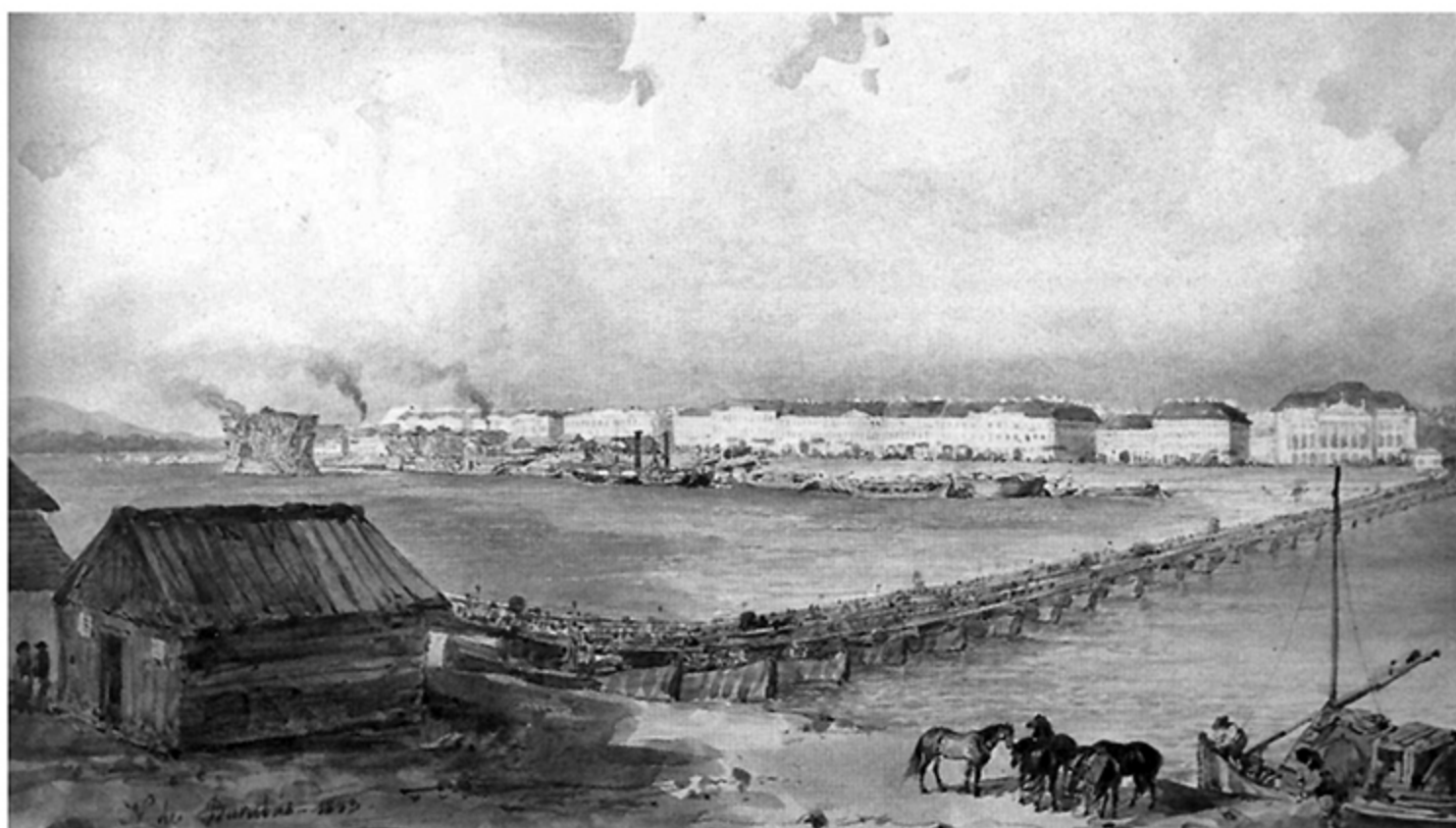
POLIROM
2017

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte pentru cititorul român</i>	7
Capitolul 1. Drumul fluviului. De la Pădurea Neagră la Marea Neagră	9
Capitolul 2. Danubius. Frontiera romană.	24
Capitolul 3. Donau. Apa sfântă	47
Capitolul 4. Dānuvius. Oglinda Austriei	83
Capitolul 5. Procesul fluviului	123
Capitolul 6. Dunaj. Fiica Gloriei.	155
Capitolul 7. Duna. Cântecul nomadului.	187
Capitolul 8. Tuna. Granița uitată	218
Capitolul 9. Sensurile fluviului.	238
Capitolul 10. Dunav. Eterna bătălie	260
Capitolul 11. Дунай. Malurile rusești	291
Capitolul 12. Dunav. Călăreții traci	324
Capitolul 13. Dunărea. La hotarul de răsărit	361
Capitolul 14. Ἰστρος. Capătul fluviului	408
<i>Bibliografie</i>	433

Abia după moarte „Moise al ungarilor” și-a găsit liniștea în patrie. A fost înmormântat cu doi ani înainte de Mileniul maghiar, cu toată pompa specifică epocii de înflorire a Budapestei. Am vizitat mausoleul lui Kossuth din cimitirul Kerepesi. Sarcofagul cu rămășițele pământești ale conducătorului, ridicat la înălțimea de 10 metri, este păzit de două feline care își arată colții, sculptate în piatră. Cele de la intrarea parlamentului par ceva mai calme.

Eforturile constructorilor Budapestei au fost apreciate cum se cuvine de urmașii acestora. UNESCO a inclus pe lista Patrimoniului Internațional complexul Palatului Regal, bulevardul Andrásy și cheiul Dunării în întregime. În fond, tocmai această uriașă cutie de granit cu o lungime de câțiva kilometri, care separă apa Dunării de uscatul Budapestei, este cea care conferă peisajului urban perfecțiunea și unitatea care i-au încântat pe experții internaționali. Ambele benzi ale cheiurilor, și cea vestică, și cea estică, sunt deschise circulației intense a automobilelor, de aceea plimbarea pe jos de-a lungul Dunării este doar parțial plăcută. Totuși, pe anumite segmente (cartierele din Buda Víziváros, Orașul de Apă sau pe pietonala corso la nord de podul Erzsébet) este de-a dreptul încântătoare.

Miklós Barabás, *Construirea Podului cu Lanțuri*, 1843

De altfel, epitetul „încântătoare” nu se potrivește întotdeauna, pentru că malurile Dunării erau destinate nu numai plimbărilor, ci și execuțiilor prin împușcare. Membrii partidului „Crucile cu Săgeți” îi obligau pe evreii din Budapesta să se descalțe înainte de a fi

împuşcați (diplomatul suedez Raoul Wallenberg nu a reușit să-i salveze pe toți de la moarte). De Holocaust amintesc 60 de perechi de pantofi și ghete din metal, așezate de regizorul de film Can Togay și sculptorul Gyula Pauer, în 2005, pe bordura de beton a cheiului din Pesta, în aval de Casa Poporului. Această încălțăminte de oțel nu poate fi smulsă de acolo. Menționez că Togay este unghur născut la Budapesta din părinți turci, iar Pauer este neamț după tată. Pe lângă durerosul memorial trec neconținut oameni fără griji și puțini sunt cei care îi acordă atenție, doar nu este un monument închinat eroilor sovietici eliberatori sau veșniciei maghiarilor, poate trece cu ușurință neobservat.

În perioada unirii Budei cu Pesta, malurile Dunării se aflau într-o stare de totală dezordine naturală, iar orașenii utilizau activ fluviul ca pe un canal de scurgere. În perioada aceea, Ungaria era considerată principala țară exportatoare de cereale, furnizând grâu inclusiv Braziliei. Sectorul unghuresc al Dunării era intens utilizat pentru morărit, morile de apă constituind un detaliu al peisajului Budapestei la fel de obișnuit cum erau morile de vânt din Brabant sau din Castilia. Primele măsuri de sistematizare a zonei urbane a malurilor fluviului au fost întreprinse în 1853 de Compania de Navigație pe Dunăre, care, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a fixat standardele amenajării cheiurilor: 50 de metri de pereți de sprijin alternează cu cinci metri de trepte pentru ieșirea la fluviu. Acest lucru face ca Dunărea la Budapesta să fie și mai pitorească, iar părinții mei dornici de cunoaștere nu se mai săturau de plimbarea pe corso. La sud de podul Széchenyi am coborât direct la apă, riscând să ne scrântim picioarele pe criblura de granit, ca să ne spălăm pe mâini în apa Dunării. Amiaza de aprilie forma pe valurile de un verde închis iepurași de soare. Mi-am amintit de o cărticică pe care mi-o citea mama cu mulți, mulți ani în urmă, în copilărie: un iepuraș de soare este o bucătică din lumina soarelui, care a luat-o pe un alt drum, altfel decât celelalte.

De-a lungul graniței maghiaro-slovace, Dunărea curge drept spre est, dar iese din Ungaria spre Serbia vertical, direct dinspre nord spre sud. Fluviul face o cotitură bruscă, aproximativ în dreptul kilometrului 1685, ocolind complet ramificațiile estice ale Munților Transdunăreni. Aceste dealuri cu creste plate pot fi numite munți probabil numai în Ungaria, însă ultimul din lungul lanț al Munților Transdunăreni își justifică numele pretențios. Pe acest vârf împădurit în secolul al XIII-lea a fost construită cetatea Visegrád. Pe atunci, grosimea de peste opt metri a zidurilor era aproape egală cu înălțimea acestora. Însă, chiar și cu asemenea ziduri, Visegrád

ar fi rămas doar o reședință nobiliară obișnuită dacă în anii 1330 nu ar fi fost de două ori locul unor întrevederi prelungite dintre regele ungar Carol Robert de Anjou, regele Cehiei Jan de Luxemburg și monarhul polonez Cazimir al III-lea din dinastia Piast. Cei trei suverani ridicau cupele pentru prietenie veșnică, vânau, urmăreau turnirurile cavaleresti, se delectau cu peisajele fluviale, iar în timpul care le rămânea plănuiau acțiuni comune împotriva Habsburgilor, care încă nu aveau puteri depline. În plus, în 1335, Jan de Luxemburg i-a vândut lui Cazimir al III-lea, pentru suma de 20.000 de groși praghezi, drepturile de succesiune la tronul său, iar în 1339 monarhii au hotărât că în cazul în care Cazimir moare fără a avea copii, succesorul său va fi Ludovic, fiul lui Carol Robert și al Elisabetei, sora lui Cazimir. În 1370, așa s-a și întâmplat: ultimul Piast a avut cinci fiice și trei fii nelegitimi, ceea ce nu i-a permis dinastiei sale să se mențină la putere.

Visegrád, Turnul lui Solomon, ilustrată din 1912

Un secol mai târziu, Matia Corvin a fost cel care s-a ocupat de dezvoltarea cetății Visegrád. La porunca acestuia, la poalele dealului, tot pe malul Dunării, s-a construit un palat în stil italian. Potrivit relatărilor cronicarilor curții, cu anumite ocazii festive, fântânile palatului regal erau umplute nu cu apă, ci cu vin. Toată această opulență a fost transformată în praf și pulbere mai întâi de armatele sultanilor otomani, apoi de cele ale Habsburgilor, care au adus Visegrádul într-o stare de paragină de lungă durată.

Au trecut secole. În condiții politice modificate radical, funcționarilor din aparatele administrative recent eliberate de comunism din Ungaria, Polonia și Cehoslovacia li s-a părut o idee ingenioasă reînnoirea simbolicii medievale a uniunii statelor vecine. În februarie 1991 (cu 10 zile înainte de desființarea Organizației Tratatului de la Varșovia), prim-ministrul Ungariei i-a salutat la Visegrád pe președinții Poloniei și Cehoslovaciei. Grupul de la Visegrád promovează integrarea central-europeană, în timp ce în reședințele regale surogat ridicate din ruine sau pur și simplu nou-construite înflorește o viață de trândăvie, de perpetuă vacanță.

Povești dunărene

Cum a fost construit Stalingradul unguresc

La sfârșitul anilor 1940, conducerea comunistă a Ungariei a aprobat programul de industrializare care prevedea, în special, construirea în câmp deschis a unui oraș pentru 25.000 de locuitori și a unui centru siderurgic. În „orașul viitorului” a fost transformat satul Pentele, situat pe malul drept al Dunării, la 70 de kilometri în aval de Budapesta; satul purta numele sfântului călugăr grec Pantelimon. În urmă cu 2.000 de ani, aici era castrul roman Intercisa. Numele conducătorului sovietic inclus în noul nume al orașului, Stalinváros, avea afinități cu profesia majorității locuitorilor*: în 1954 a fost dat în exploatare Combinatul Metalurgic Dunărean, cu 10.000 de locuri de muncă. Nouveniții au fost cazați în blocuri lipsite de personalitate, cu trei-patru etaje, construite în perimetrul respectiv. Minereul de fier era adus pe fluviu în portul local din Ucraina sovietică. În toamna anului 1956, numele orașului a fost schimbat în Dunapentele, însă foarte curând, odată cu sosirea tancurilor armatei sovietice, orașul a revenit la numele anterior. Acesta s-a menținut încă cinci ani, după care a fost schimbat cu Dunaújváros („noul oraș de pe Dunăre”), nume neutru din punct de vedere ideologic. Dunaújváros a devenit o cunoscută vitrină a puterii populare maghiare: victoriile socialismului au fost admirate în Casa Partidului din localitate de luri Gagarin, Fidel Castro

* Numele Stalin vine de la substantivul *stal* – „oțel” (n.t.).

și de președintele Indoneziei Sukarno. Infrastructura și aprovizionarea în orașul oțelurilor erau mai bune decât în provincie în general, spre deosebire de condițiile de muncă și de situația ecologică. Peisajele din Dunaújváros nu au nici acum cu ce să bucure ochiul unui estetic: deși unele cartiere sunt construite în stil Bauhaus, în general orașul-combinat reprezintă un exemplu tipic de baroc stalinist cu mozaicuri muncitorești-țărănești, cu fresce în motive industrial-folclorice, cu basoreliefuri despre topirea oțelului. În orașul a cărui populație a ajuns la 60.000 de locuitori s-a deschis o școală tehnică de metalurgie, cea mai mare școală medie din Europa Centrală, iar în cadrul combinatului s-au înființat ateliere în care meșteri din diferite țări turnau compoziții din oțel de format mare. Acest fier vechi cu înalte calități artistice este expus astăzi pe o terasă a fluviului numită Parcul Sculpturilor în aer liber. Combinatul Dunărean, căruia noii proprietari ucraineni i-au schimbat numele în Dunafer și care poluează atmosfera ca și înainte, este un exemplu de afacere cu o mare răspundere socială și întreține o echipă de hochei – „Bivolii de oțel din Dunaújváros”. Viața orașului se diversifică: s-a înființat o uzină de anvelope, peste Dunăre s-a construit un pod modern, însă toate acestea nu pot opri declinul centrului metalurgic Dunaújváros cu laminoarele, furnalele și cutiile sale din beton. În anii care au trecut de la prăbușirea socialismului, populația orașului s-a redus la un sfert.

De pe zidurile Cetății de Sus a Visegrádului, în miros de bălegar (aici se organizează în mod regulat spectacole cu turniruri cavale-rești), se deschide obișnuita paletă diversă a orizonturilor ungare albastre, verzi, albe: extremitatea insulei Szentendre, care desprinde din albia principală brațul Sfântul Andrei al Dunării; terenul de golf de lângă localitatea Kisoroszi, teleschiul. Dacă aș fi lucrat aici ca organizator artistic principal, aș fi născocit pentru Visegrád un slogan solemn: „Probabil cea mai frumoasă panoramă fluvială din Europa”. De fapt, Visegrádul are destui manageri inventivi și fără mine: clienții restaurantului Renaissance sunt întâmpinați de ospătari în costume de paji ai regelui Matia, lovind cu putere în tobe, iar procesul digestiei are loc în scârțâielile unui instrument semănând cu o lăută pântecoasă, mânuit de un muzicant în costum de epocă.

Peste drum de tobe și lăută, pe panta lină a malului stâng, în fața liniei vag conturate a dealurilor care acoperă orizontul, se distinge clar capitala colaborării eșuate slovaco-maghiare în domeniul hidroelectric, târgușorul Nagymaros, cu principala sa magistrală, bulevardul Millenium. Până la urmă, Dunărea nu a mai fost blocată de un baraj gigantic, în schimb, pe malul ei se efectuează lucrări de obținere a pietrei sparte și a prundișului. La Visegrád, fluviul, natura în general, se îmbină armonios cu monumentele

istorice, cu obiectivele economice și ale turismului sportiv. Pretutindeni este vizibil faptul că acesta este locul în care Dunărea săvârșește principala sa cotitură maghiară.

Anton Schrödl, *Visegrád*, 1906

De la cheiul Dunării spre Cetatea de Sus duc câteva drumuri. Eu și soția mea l-am ales pe cel mai lung, dar cu panta cea mai lină: de la marele turn care poartă numele străvechiului rege maghiar Solomon (în care, dacă este să dăm crezare legendei, a petrecut 10 ani, ca prizonier de onoare al regelui Corvin, domnitorul valah Vlad Dracula, care se distra mai ales cioplinind cu mâinile sale țepușe mici în care înfigea păsări și rozătoare) nu am urcat panta abruptă, ci ne-am luat după un biciclist american vânjos, înconjurând vreo cinci kilometri de șosea pe o rută întortocheată. Drumul de întoarcere a fost mai scurt, mai periculos și mai spiritual: pe creasta dealului, apoi pe panta abruptă. Locuitorii Visegrádului au amenajat cu multă ingeniozitate pe acest deal ceva în genul unei Golgote autohtone, marcând apropierea de o reprezentare metalică a Răstignirii prin obeliscuri cu basoreliefuri rudimentare egale ca număr cu opririle pe Drumul Crucii. Concepția maghiară despre suferință, despre potolirea patimilor la cumpăna vieții și despre moarte și-a găsit expresia și aici, în sălașul turismului internațional.